

ТЕМА 1. Інформаційні ресурси суспільства і інформаційна культура

Зміст:

Вступ.

1. Інформація як складова сучасного інформаційного суспільства.
2. Інформатизація освіти в контексті інформатизації суспільства.
3. Формування інформаційної культури особистості: теоретичні засади і практична реалізація.

«Освіта ХХІ ст. — це освіта для людини, її стрижень — розвиваюча, культуротворча домінанта, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем, прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни».

Усвідомлення на початку 70-х рр. ХХ ст. кризи освіти в цілому світі зумовило постановку питання про зміну її парадигми та моделі.

Важливою складовою нової парадигми освіти є ідея неперервного навчання, що охоплює усі форми, типи та рівні навчальної діяльності.

Реалізація ідеї неперервного навчання спрямована на подолання головної суперечності сучасної системи освіти — суперечності між стрімкими темпами збільшення обсягів інформації у світі та обмеженими можливостями їх засвоєння людиною.

Ця суперечність спонукає формувати вміння вчитися, знаходити інформацію, критично її оцінювати і творчо використовувати, тобто формувати інформаційну культуру.

Інформацію завжди вважали важливою, невід'ємною складового життя людини. Проте до середини ХХ ст. ця категорія не була об'єктом пильної громадської уваги та аналізу з точки зору її впливу на особистість і державу.

Лише із входженням суспільства до нової соціальної стадії розвитку, коли економічне лідерство почало свідомо ототожнюватися з наукоємною продукцією, глибокими знаннями, вмінням швидко нарощувати професійний потенціал завдяки умілому опрацюванню інформаційних матеріалів, сформувалося принципово нове ставлення людства до інформації. З того часу її стали визнавати **стратегічним ресурсом**, що стоїть в одному ряду з природними, фінансовими, трудовими та іншими ресурсами розвитку суспільства і держави.

Первісне тлумачення поняття «інформація», що зберігає своє значення понад два тисячоліття, коли інформацію розуміли як роз'яснення, виклад, усвідомлення, повідомлення про якусь подію, діяльність, відомості, що їх одна людина передавала іншій усним, письмовим або будь-яким іншим способом, а також сам процес передачі чи одержання цих даних і сьогодні не втратив свого загальноживаного значення.

Але сфера наукового пізнання потребує глибшого вивчення цього поняття. Через те представники різних наук — бібліографознавства, книгознавства, журналістики, математики, фізики, хімії, біології, психології, кібернетики, соціології, інформатики, культурології, філософії — почали вивчати цей непростий феномен.

Як результат, з'явилося багато праць вітчизняних і закордонних авторів, присвячених проблемам інформації та її природи, де інформацію розглядали з позицій окремих наук, міждисциплінарних і загальнонаукових досліджень, філософських категорій і глобальних проблем сучасності.

Д.Й. Блюменау пропонує таке визначення інформації:
«Інформація — актуалізована фаза функціонування індивідуальної свідомості особистості, що виникає внаслідок декодування вхідного сигналу, дає змогу усвідомити себе як суб'єкта і забезпечує життєдіяльність усіх систем особистості та орієнтацію її в соціальному середовищі».

Пріоритет інформації порівняно з іншими цінностями, набуття інформаційними ресурсами статусу стратегічних визначаються також тим, що в будь-якій сфері діяльності, зокрема економічній, політичній, соціальній, перевагу мають ті, хто володіє можливістю повного доступу до інформації та відповідними засобами її отримання, опрацювання, поширення і зберігання.

Американський вчений А. Тоффлер виділив три
головні типи цивілізації, що виникли під час
глобальних соціотехнологічних революцій:

- ❖ аграрно-ремісничий,
- ❖ індустріальний,
- ❖ інформаційно-комп'ютерний.

Основою кожної з трьох цивілізацій є власна
особлива технологічна система, пов'язана, відповідно, з
матерією, енергією та інформацією.

Усе це зумовлює потребу ставитися до інформації як до важливого чинника, що визначає багато напрямів розвитку суспільства. Дія цього чинника посилюється завдяки зростанню кількісних показників інформаційних потоків у сучасному суспільстві.

За твердженням фахівців, людство сьогодні досягло такого рівня пізнання, коли кількість інформації, що надходить до промисловості, управління та наукового світу, досягає тривожних пропорцій.

Загальна сума людських знань до 1800 р. подвоювалася кожні 50 років, до 1950р. — кожні 10 років, а до 1970р. — кожні п'ять років. Особливо динамічно збільшується обсяг наукових знань, подвоюючись кожні два-три роки.

За даними ЮНЕСКО, на початку ХІХ ст. в усьому світі видавали близько 100 наукових журналів, у 1850 р. — 1000, у 1900-му — понад 10000, нині — більше 100 тисяч. Книжок за останні 25 років видано стільки, скільки за попередні 500 років.

Лавиноподібне зростання обсягів інформації у другій половині ХХ ст. спричинило так званий інформаційний вибух, наслідком якого є інформаційна криза — суперечність між швидко зростаючими обсягами потоків інформації та обмеженими можливостями людини.

Так, наприклад, вчені, витрачаючи на інформаційну діяльність близько 50% свого робочого часу, спроможні ознайомитися не більше ніж з 10 - 12 % публікацій, що вийшли за рік навіть з найвужчої спеціальності.

Внаслідок цього суттєво знижується ефективність використання інформації як важливого ресурсу.

Процес постійного збільшення обсягів інформації та зростання її ролі в забезпеченні життєдіяльності суспільства упродовж усієї історії людства незмінно супроводжувався розвитком і вдосконаленням інформаційної техніки й технології. В історії цивілізації відбулося кілька кардинальних перетворень у сфері опрацювання інформації, що дістали назву інформаційних революцій.

Інформаційні ресурси — це продукт інтелектуальної діяльності суспільства; наявні запаси інформації, зафіксованої на будь-якому носієві і придатної для збереження та використання.

Перша Інформаційна революція — винахід писемності — відкрила новий спосіб фіксування і передавання знань від покоління до покоління, що радикально змінив суспільство, культуру та організацію діяльності людей.

Друга Інформаційна революція — винахід книгодрукування (середина XV ст.) — сприяла суттєвому якісному та кількісному збільшенню джерел інформації, забезпечила формування «пам'яті людства».

Третя інформаційна революція — винахід електрики, завдяки якій з'явилися телеграф, телефон, радіо (кінець XIX ст.) — дала змогу накопичувати й оперативно передавати інформацію на відстані.

Остання, четверта, інформаційна революція — винайдення мікропроцесорної техніки та поява персонального комп'ютера (70-ті роки XX ст.) — відкрила нову еру в розвитку суспільства, реалізувавши принцип «інформація тут і зараз», посиливши інтелектуальні можливості людини і суспільства в цілому.

Впровадження нових інформаційних технологій є виявом і одночасно основою складного соціально-економічного і науково-технічного процесу — інформатизації суспільства.

Як показує досвід розвинених країн, інформатизація сприяє:

- ❖ забезпеченню національних інтересів,
- ❖ поліпшенню керованості економікою,
- ❖ розвитку наукомістких виробництв і високих технологій,
- ❖ зростанню продуктивності праці,
- ❖ вдосконаленню соціально-економічних відносин,
- ❖ збагаченню духовного життя,
- ❖ подальшій демократизації суспільства.

Інформатизація — сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства на основі створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки.

Останніми роками дедалі частіше пишуть у наукових і суспільно-політичних працях та говорять на конференціях філософи, соціологи і фахівці в галузі інженерних знань про те, що на нашій планеті вже в першій половині ХХІ ст. сформується глобальне інформаційне суспільство.

Як аргументи наводять дані про:

- зростаючі масштаби розвитку процесів інформатизації,
- про підвищення ролі інформаційного сектора економіки,
- про стрімке удосконалення мереж і засобів інформаційних комунікацій,
- про вплив цих процесів на життя людей у новому інформаційному середовищі.

Термін «інформаційне суспільство» і глобальні, масштабні проекти, спрямовані на створення такого суспільства, уперше з'явилися в США (поч.1990-х рр.), а трохи згодом у Західній Європі. У 1993 р. Комісія Європейського Союзу офіційно проголосила поступ Європи до *інформаційного суспільства* — суспільства, в якому діяльність людей здійснюється на основі використання послуг, що надаються за допомогою інформаційних технологій і технологій зв'язку.

Інформаційне суспільство — це також суспільство, в якому більшість працівників займаються створенням, збиранням, відображенням, реєстрацією, накопиченням, збереженням і поширенням інформації, особливо її вищої форми — знань.

Уже сьогодні можна виділити нові тенденції, що, найімовірніше, значною мірою визначатимуть особливості соціально-економічної структури інформаційного суспільства:

- формування нової структури зайнятості населення, насамперед, в інформаційній сфері;
- поява нових професій інформаційного профілю і орієнтації;
- розшарування суспільства за рівнями використання інформаційних ресурсів і послуг.

За результатами нещодавно опублікованих прогнозів американських учених у 30-х роках нинішнього століття у сфері інформатики та обслуговування працюватиме 60% робочої сили, у промисловості і в сільському господарстві — тільки 10%, 10% залишаться безробітними.

Концепція інформаційного суспільства в багатьох високорозвинених країнах світу має статус державної політики.

У сучасній Україні державна політика інформатизації формується як складова соціально-економічної політики держави в цілому, Головні тенденції інформатизації країни визначаються низкою основних документів. Насамперед — це:

- Конституція України,
- Концепція національної інформаційної політики,
- закони України «Про інформацію», «Про науково-технічну інформацію», «Про Національну програму інформатизації», «Про Концепцію Національної програми інформатизації», «Про телебачення і радіомовлення», «Про авторське право і суміжні права», «Про захист інформації в автоматизованих системах», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про Національний архівний фонд і архівні установи», «Про зв'язок», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про видавничу справу» та інші законодавчі акти щодо окремих галузей, суспільних відносин;
- міжнародні договори, ратифіковані Україною.

У квітні 2003 р. Постановою Верховної Ради України було прийнято за основу Концепцію національної інформаційної політики, головними напрямками якої визначено:

- створення умов для формування в державі розвиненого інформаційного суспільства;
- сприяння розвитку національних інформаційних інтересів;
- сприяння розробленню і впровадженню новітніх інформаційних технологій;
- інтеграція України в міжнародний інформаційний простір;
- послідовне здійснення заходів, спрямованих на підготовку кадрів в інформаційній сфері.

- Лаврентій Зизаній включив до своєї книжки «Наука читаню» тлумачний словник «Лексис» (1061 слово). Тим самим уперше мовою слов'янської писемності до складу навчальної книжки, адресованої безпосередньо юному читачеві, було додано елемент, що мав сприяти поглибленому самотійному вивченню навчального матеріалу.
- Допоміжні довідково-бібліографічні матеріали є й в одному із ранніх українських видань Івана Федорова — у «Книзі Нового Завіту» (Острог, 1580), в окремому додатку. Це покажчик змісту всіх 27 книг Нового Завіту, складений помічником І. Федорова Тимофієм Михайловичем. Призначення покажчика — допомогти читачеві швидко знайти потрібне місце в книжці.
- Великий довідково-бібліографічний апарат є в її виданні «Бесед св. Иоанна на 14 посланий св. ап. Павла» (1623 р.). У ньому передмова, короткий і загальний зміст, перелік моральних істин і положень з тлумаченнями та алфавітний покажчик імен і предметів. Допоміжними вказівками супроводжувався також текст книжки: були на її берегах головні теми бесід, пояснення важких або малозрозумілих слів, окремих висловів тощо.

У другій пол. XIX ст. створюють:

- перші бібліографічні покажчики, адресовані дітям (Ф. Толль, В. Водовозов, А. Нечипоренко);
- бесіди для дітей про книгу (В. Водовозов, М. Соболев, професори й викладачі — члени Одеської комісії народних читань);
- бесіди про читання, бібліотеку (Г. Дорофеев, М. Чехов та ін.).

Організаційні питання, пов'язані з розв'язанням проблеми спеціальної підготовки читачів, розглядали на:

- Всеросійському з'їзді з бібліотечної справи (1911 р.),
- першому Всеросійському з'їзді з питань народної освіти (1914 р.).

На державному рівні цю проблему було поставлено після Жовтня 1917 р. разом із завданням подолання неписьменності.

- Наприкінці 20-х рр. ХХ ст. за бібліотекою закріплюється статус установи, що пропагує спеціальні бібліотечно-бібліографічні знання серед читачів. Для цього в практиці масових бібліотек почали використовувати бесіди, екскурсії, бібліотечні уроки. Треба зазначити, що навчання було не обов'язковим і охоплювало здебільшого членів гуртка «Друзі книги».
- Наприкінці 30-х рр. з'являються перші самостійні програми навчання школярів. Але вони мали лише орієнтовний характер, так само як і в 40-50-х роках.
- Якісно новий етап у розв'язанні проблеми настає після прийняття постанови ЦК КПРС «О состоянии и мерах улучшения библиотечного дела в стране» (1959).

Усвідомлення фундаментальної ролі інформації в суспільному розвитку, збільшення її обсягів, інформатизація суспільства, розвиток інформаційної техніки і технології — усі ці глобальні чинники зумовили появу та розвиток на теренах колишнього Радянського Союзу такого складного і багатозначного поняття, як «інформаційна культура», сприяли становленню інформаційної культури як самостійного наукового напрямку та освітньої практики.

Термін «інформаційна культура» в радянській науковій літературі з'явився в 1971 р. у монографії Г.Г. Воробйова «Информационная культура в управленческом труде».

Однією з перших робіт, в якій використано цю категорію, була стаття бібліографів К. Войханської та Б. Смирнової «Библиотекари и читатели об информационной культуре».

У 1982 р. в журналі «Комуніст» було вміщено публікацію А.П. Єршова «Информация: от компьютерной грамотности учащихся к информационной культуре», в якій розглянуто загальні питання розвитку навчальної інформатики, проблеми методики викладання цієї дисципліни в навчальних закладах різного рівня, створення навчальних програм і курсів, висвітлено досвід застосування персональних ЕОМ для навчання.

Наприкінці 1980-х років питаннями інформаційної культури, поряд з бібліографознавцями, бібліотекознавцями, зацікавилися суспільствознавці, педагоги, філософи, фахівці в галузі інформатики.

У 1993 р. в рамках Міжнародної академії інформатизації в Москві було створено Відділ інформаційної культури, що об'єднав учених різних галузевих профілів з багатьох вищих навчальних закладів і наукових установ Російської Федерації та країн близького і далекого зарубіжжя.

Що стосується України, то першими, хто звернувся до питань сутності та формування інформаційної культури, були академік Української академії інформатики професор *Є. Семенюк* і доцент Харківської державної академії культури *Є. Медведєва*.

Наприкінці 1980-х — на початку 1990-х рр. *Є. Семенюк* опублікував статті, присвячені, серед інших проблем інформації, й питанням інформаційної культури. Автор глибоко дослідив проблеми інформатизації суспільства, інформаційної та технологічної культури. Він також визначив поняття «інформаційна культура».

Є. Медведєва запропонувала перейти від традиційної пропаганди бібліотечно-бібліографічних знань серед читачів бібліотек до їх цілеспрямованого інформаційного навчання і в 1997 р. виклала власну концепцію інформаційної освіти, що включала питання структурно-змістових особливостей навчання користувачів бібліотек, підготовки відповідних педагогічних кадрів тощо.

Згідно з цією пропозицією було створено пакет навчальних програм «Основи інформаційної культури» та «Інформаційна культура спеціаліста» для рівнів бакалавра та спеціаліста вищих навчальних закладів неінформаційного профілю, в яких було визначено змістові межі найважливіших інформаційних знань, а також структурно-організаційні особливості навчання.

В Україні, на думку Є. Медведєвої, інформаційна освіта користувачів може бути трирівневою:

1. початковою,
2. середньою,
3. вищою.

Для здобуття початкової інформаційної освіти не обов'язково запроваджувати спеціальні дисципліни, її можна забезпечувати в межах предметів, що викладаються, а також під час позакласної роботи.

Програма Є. Медведєвої «Основи інформаційної культури» для рівня бакалавра є відправною для розкриття змісту інформаційного навчання на інших освітніх рівнях.

Програма «Інформаційна культура спеціаліста» є логічним продовженням курсу «Основи інформаційної культури». У ній враховано головні напрями профпідготовки спеціалістів: соціогуманітарний, природничо-науковий та науково-технічний.

Проблемі формування інформаційної культури учнів загальноосвітніх навчальних закладів присвячено дослідження та публікації вітчизняних науковців і практиків, зокрема:

- Н. Ашаренкової,
- І. Бєляєвої,
- І. Вєтрової,
- Г. Воронцова,
- О. Гончарової,
- І. Давидової,
- Л. Заславської,
- Л. Колосай,
- А. Малько,
- С.М. Малярчука,
- В. Мозгової,
- О. Почупайло,
- З. Сергійчук,
- І. Соловцової,
- А. Ясінського та ін.

Приділяється увага інформаційній культурі особистості й на державному рівні.

- Міністерство освіти УРСР неодноразово приймали розпорядчі документи, готували рекомендації з питань бібліотечно-бібліографічної та інформаційної грамотності. Зокрема:
- в 1986 р. був розроблений «Учбово-тематичний план занять з основ бібліотечно-бібліографічних знань для учнів 1-10 класів»
- рішенням колегії Міністерства народної освіти УРСР від 26.07.1989 р. «Про впровадження бібліотечно-бібліографічних занять в школах і ПТУ республіки» цю практику було припинено.
- Натомість вирішено впровадити в навчальний процес шкіл факультативний курс «Основи бібліотечно-бібліографічних знань і роботи з книгою» для учнів 7-9-х класів, а замість відповідних занять з учнями 1-6-х класів рекомендовано самоосвітню та поглиблену індивідуальну консультативну роботу.
- У 1994 р. було прийнято «Орієнтовну програму навчання бібліотечно-бібліографічної та інформаційної культури», адресовану учням 1-4-х класів;
- у 1998 р. затверджено програму спецкурсу для учнів 10-11-х класів «Основи бібліотечної справи та бібліографії».

В оновленому в 1999 р. «Положенні про бібліотеку загальноосвітнього навчального закладу» головними завданнями бібліотеки визначено:

- «формування в учнів вмінь та навичок бібліотечного користувача, розкриття перед ними основних (модельних, базових) функцій бібліотеки, з'ясування прав і обов'язків користувача...»,
- «виховання в учнів інформаційної культури — сталого прагнення до пошуку інформації, свідомого добору джерел, навичок систематизації та особистої оцінки».

Стосовно змісту діяльності бібліотеки загальноосвітнього навчального закладу було підкреслено, що вона «веде роботу з популяризації бібліотечно-бібліографічних знань серед учнів за допомогою проведення бесід, організації книжкових виставок, оглядів, лекцій, бібліотечних уроків, надання індивідуальних і групових консультацій тощо».

У «Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа)» (2001 р.) наголошено, що стрижнем освіти ХХІ ст. є «розвиваюча, культуротворча домінанта, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем...».

Підкреслено, що в сучасному світі зростає роль умінь добувати, переробляти інформацію, одержану з різних джерел, застосовувати її для індивідуального розвитку і самовдосконалення людини.

У 2001 р. Указом Президента України від 6 грудня 2001 р. №1193/2001 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 31 жовтня 2001 року «Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України»» Міністерству освіти і науки України було доручено підготувати у тримісячний строк типові навчальні програми для середніх і вищих навчальних закладів з навчальної дисципліни «Інформаційна культура», проте цей Указ і досі не виконано.

Міністерство освіти і науки України в 2002 р. лише рекомендувало як навчальний посібник працю Л.С. Вінаріка, Я.Г. Берсуцького та О.М. Щедріна «Информационная культура в современном обществе», підготовлену, як зазначено у вступі, згідно з названим Указом Президента України.

Провідними авторами цієї країни, які зробили внесок в опрацювання методологічних проблем інформаційної культури, крім названих вище є:

- А. Атаян,
- В. Бізюк ,
- М. Вохришева,
- Н. Гендіна,
- Є. Євтюхіна,
- І. Доніна,
- Г. Жаркова,
- Т. Зелінська ,
- Н. Зинов'єва,
- Ю. Зубов,
- М. Капранова,
- Г. Клименко,
- Н. Колкова,
- А. Кочеулова та ін.

Головна складність зумовлена багатозначністю визначення «інформаційної культури», втім, як і категорії «культура» (на початку 90-х років ХХ ст. тільки у філософській літературі було понад 500 визначень поняття «культура»).

Їх кількість як у зарубіжній, так і у вітчизняній літературі, постійно зростає.

Невизначеність поняття «інформаційна культура» посилюється наявністю багатьох близьких, але не тотожних йому за змістом понять:

- «бібліотечно-бібліографічна культура»,
- «культура читання»,
- «бібліотечно-бібліографічні знання»,
- «бібліотечно-бібліографічна грамотність»,
- «інформаційна грамотність»,
- «комп'ютерна грамотність»
- «е-культура» (електронна культура)

Поряд з поняттями, орієнтованими на кінцевий результат — «культура, знання, грамотність», є також низка споріднених понять, пов'язаних з процесом досягнення цього результату:

- «бібліотечно-бібліографічна підготовка»,
- «бібліотечно-бібліографічна орієнтація»,
- «навчання користувачів - (споживачів інформації)»,
- «пропаганда бібліотечно-бібліографічних та інформаційних знань» тощо.

Із перелічених понять найпоширеніші

- «бібліотечно-бібліографічна грамотність»,
- «культура читання»,
- «пропаганда бібліотечно-бібліографічних та інформаційних знань»,
- «комп'ютерна грамотність».

Бібліотечно-бібліографічна грамотність — комплекс знань, умінь та навичок читача, що забезпечують ефективно використання довідково-бібліографічного апарату та фонду бібліотеки.

Включає знання про:

- структуру бібліотечного фонду,
- склад бібліотечних каталогів, картотек і бібліографічних посібників,
- правила користування бібліотеками;
- вміння знайти в бібліографічних посібниках, каталогах і картотеках потрібні джерела інформації та оформити читацьку вимогу на них.
- знання асортименту наявних інформаційних продуктів і послуг, причому не тільки тих, які є в даній бібліотеці, а й у державній системі науково-технічної інформації в цілому,
- вміння користуватися можливостями міжбібліотечного та міжнародного бібліотечного абонементів.

Культура читання — складова частина загальної культури особистості, що становить комплекс навичок роботи з книгою, який включає:

- усвідомлений вибір тематики,
- систематичність і послідовність читання,
- вміння знаходити потрібну літературу за допомогою бібліографічних посібників,
- користуватися довідково-бібліографічним апаратом,
- застосовувати раціональні прийоми,
- максимально засвоювати і глибоко сприймати прочитане (тезування, конспектування, анотування, рецензування тощо),
- дбайливо ставитися до творів друку.

Комп'ютерна грамотність — це знання, уміння, навички в галузі інформатики, потрібні кожному для ефективного використання в своїй діяльності комп'ютерних технологій.

Важливими компонентами комп'ютерної грамотності є:

- знання про використання ЕОМ у різних сферах виробництва, культури, освіти, а також про зміни в діяльності людини, котрі з ним (використанням) пов'язані;
- знання принципової будови і функціональних можливостей комп'ютерної техніки;
- володіння сучасними програмними засобами.

У процесі опанування комп'ютерної грамотності формуються вміння використовувати комп'ютер під час:

- написання та редагування тексту,
- пошуку інформації,
- малювання тощо,
- складати прості програми,
- алгоритми розв'язування задач.

На відміну від звичайної грамотності, комп'ютерна формується у стислі строки і змінюється з розвитком комп'ютерної техніки та програмного забезпечення.

Формування комп'ютерної грамотності є прерогативою освітніх закладів, бібліотеки ж пропагують бібліотечно-бібліографічні та інформаційні знання.

Пропаганда бібліотечно-бібліографічних та інформаційних знань — навчання читачів основних правил пошуку та збирання інформації в межах своєї галузі та в суміжних галузях, реферування літератури, способів організації особистих картотек і досьє, методів аналізу складу та структури документного потоку з проблем дослідження або розробки.

Як синонім цього терміна часто використовують вислови «бібліотечно-бібліографічна орієнтація читачів (користувачів, споживачів інформації)», «навчання користувачів (споживачів інформації)».

Названі поняття, як впливає з їх визначень, лише частково відображають складний процес задоволення різноманітних інформаційних потреб особистості.

Подолання фрагментарності, розрізненості знань у роботі людини з інформацією, поданої і в традиційній, і в електронній формах, набуття цілісних і повних уявлень про ефективні способи розв'язання інформаційних завдань стало можливим з розвитком нового, інтегрального підходу до формування готовності громадянина до життєдіяльності в інформаційному суспільстві, який дістав назву інформаційної культури.

При цьому інформаційна культура постає як місткіше поняття, що включає в себе кожне з наведених вище понять як складовий компонент, проте не дорівнює їх сумі, а є якісно новим інтегральним утворенням.

Американська дослідниця С. Дойл дає визначення, яке докладно розкриває вміння і навички, що становлять інформаційну грамотність.

На її думку, інформаційно грамотною є людина, яка:

- розуміє, що точна і повна інформація — основа для розумних рішень;
- розпізнає потребу в інформації;
- формулює інформаційні запити;
- ідентифікує потенційні джерела інформації;
- розвиває успішні пошукові стратегії;
- має доступ до джерел інформації, зокрема за допомогою комп'ютерних технологій;
- оцінює інформацію й організує її для практичного використання;
- інтегрує нову інформацію до знань, що вже є у неї;
- використовує інформацію для критичного аналізу та розв'язання проблем.

«Інформаційна культура» - це:

- «сукупність знань, ціннісних орієнтацій, переконань, настанов, що визначають вчинки, в цілому діяльність людини» (Т. Купріна);
- головним у формуванні інформаційної культури особистості «процес гармонізації внутрішнього світу людини під час опанування всього обсягу соціально-значущої інформації» (Н. Зинов'єва);
- на думку В. Мінкіної, «становлення інформаційної культури людини відбувається в її повсякденній діяльності під впливом засвоєних побутових знань та умінь, інформації засобів масових комунікацій, у процесі самоосвіти, під час навчання, в сім'ї, на роботі»
- згідно з трактуванням професора Ю. Зубова, інформаційна культура — це систематизована сукупність знань, умінь, навичок, що забезпечує оптимальне здійснення інформаційної діяльності, спрямованої на задоволення як професійних, так і непрофесійних потреб.
- Є. Медведєва визначає інформаційну культуру як «рівень інформаційної підготовки, який дозволяє людині не тільки вільно орієнтуватися в потрібному інформаційному середовищі, а й брати участь у його формуванні та перетворенні, сприяти інформаційним контактам».
- За визначенням Є. Семенюка, «інформаційна культура — це ступінь розвиненості інформаційної взаємодії та всіх інформаційних взаємовідносин у суспільстві».

Інформаційна культура (від лат. cultura — освіта, розвиток та informatio — роз'яснення) -це:

- 1) сукупність досягнень певного людського суспільства (групи людей, нації, народу, суспільства, держави, міжнародного співтовариства) у сфері інформаційних відносин (у тому числі мистецтва, науки, техніки тощо);
- 2) відповідний рівень розвитку інформаційних відносин на певний момент часу, у просторі, колі осіб, що визначається порівняно з попередніми показниками інформаційної культури;
- 3) сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства і людини у сфері інформаційних відносин та втілюються в результатах інформаційної діяльності. У вузькому розумінні, інформаційна культура — це сфера духовного життя суспільства, що охоплює насамперед систему виховання, освіти, наукової та мистецької творчості, у контексті інформаційних відносин, а також установи й організації, що забезпечують функціонування їх (школи, вищі навчальні заклади, клуби, музеї, театри, творчі спілки, товариства тощо);
- 4) ступінь (рівень) довершеності в оволодінні знаннями у галузі суспільних інформаційних відносин та діяльності;

- 5) метод формування визначеного в ідеалі рівня інформаційних відносин;
- 6) сукупність умов, що забезпечують високий рівень, продуктивність, безпеку інформаційних правовідносин;
- 7) рівень фахової підготовки працівників (працівника) у сфері інформаційних правовідносин та особистої організованості їх;
- 8) рівень відповідності норм, встановлених у суспільстві, нормам інформаційних правовідносин;
- 9) галузь загальної культури (як науки), що вивчає проблеми унормування суспільних інформаційних відносин;
- 10) сукупність духовних цінностей у сфері інформаційних відносин, створених людством упродовж його історії;
- 11) рівень, ступінь досконалості певної галузі розумової діяльності.

Вивчення проблеми формування та розвитку інформаційної культури, як зазначають дослідники, пов'язані з комплексом наук, зокрема із:

- гносеологією,
- теорією інформації,
- соціологією,
- теорією культури,
- психологією,
- фізіологією,
- бібліотекознавством,
- бібліографознавством,
- документознавством.

Проте чимало авторів сучасних публікацій з питань формування інформаційної культури навчальною дисципліною, що має забезпечити повноцінну підготовку особистості до життя в інформаційному суспільстві, вважають **інформатику**.

У рамках цієї дисципліни серед об'єктів вивчення закономірно домінують такі категорії, як:

- комп'ютер,
- база даних,
- мультимедіа,
- база знань,
- експертна система тощо.

Відповідно серед навичок, що формуються в процесі опанування інформатики, є:

- вміння професійно використовувати комп'ютер у різних режимах, включаючи комп'ютерну обробку текстової, табличної, графічної інформації,
- доступ до віддалених автоматизованих інформаційних ресурсів,
- організація пошуку інформації в Інтернеті тощо.

Однак підхід до формування інформаційної культури переважно через вивчення інформатики не можна визнати прийнятним, бо він веде до невиправданого звуження поняття «інформаційна культура».

Як би не вдосконалювалися з досягненнями науково-технічного прогресу технічні та програмні засоби інформатизації, рівень інформаційної культури людини визначали і надалі визначатимуть насамперед основоположні знання та вміння в галузі пошуку й семантичного опрацювання інформації, що забезпечують ефективну інформаційну діяльність.

Саме ці знання та вміння, без яких принципово неможлива успішна навчальна і професійна діяльність, мають бути предметом особливої уваги освітніх закладів.